

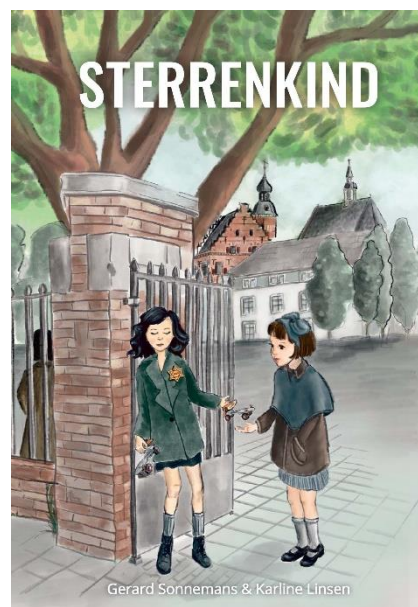
Docentenhandleiding ‘Sterrenkind’

Dit project sluit aan bij het kerndoel oriëntatie op jezelf en de wereld en het draagt bij aan de leesbevordering.

De verwerkingslessen bij het boek ‘Sterrenkind’ (over het Joodse meisje Selly) leiden niet alleen naar een historisch besef over de holocaust, maar leggen ook nadrukkelijk een link naar wereld waarin de kinderen van nu leven.

Voorlezen

Voorlezen is een beproefd didactisch middel. Het vergroot de blik op de wereld, bevordert het zelf lezen en vormt in dit geval een goede voorbereiding op dit project over antisemitisme en discriminatie.

‘Sterrenkind’ is een relatief kort verhaal dat in een paar voorleessessies kan worden afgerond. Het wordt aanbevolen om het boek eerst zelf te lezen. Er staan veel dialogen bij, waarbij niet altijd wordt aangegeven wie wat zegt. Bedenk een vorm van expressie waarbij je dat voorlezend kunt overbrengen (verschillende stemmetjes, lichtjes draaien met het bovenlichaam om het verschil in spreker aan te duiden).

Het verhaal eindigt met het vertrek van de Joodse Selly uit Gennep. Het volgende hoofdstuk vertelt in niet-verhalende vorm hoe het met haar afliep. Lees ook dat voor.

Daar weer achter staat een hoofdstuk met informatie over het lot van de Gennepse Joden. Desgewenst kun je het lezen van dit hoofdstuk aan de geïnteresseerde leerlingen overlaten. Het boek bevat een aantal moeilijke woorden. Die worden achterin toegelicht.

Lessen bij ‘Sterrenkind’

Er zijn drie verschillende lessen ontwikkeld, die (na het voorlezen van het boek) elk circa 1 à 2 lessen in beslag nemen.

De lessen kunnen klassikaal (of eerst in kleine groepjes en dan klassikaal) behandeld worden.

1. Over het ‘sterrenkind’ Selly Andriesse

Aan de hand van enkele korte filmpjes (waaronder zelfs een originele opname waar Selly zelf op staat) krijgen de leerlingen een aantal vragen voorgelegd die hen uitdagen tot nadenken en creativiteit.

2. De moord op Selly Andriesse en 6 miljoen andere Joden

Deze les legt een link tussen de holocaust en de actuele discussie over discriminatie (Black Lives Matter).

3. Goed en fout tijdens de oorlog

Deze les probeert inzicht te geven in de psychologie achter de keuzes die mensen in hun leven maken. Wanneer handelt iemand goed of fout? Bestaat er een absolute tegenstelling tussen goed en fout?

De lessen worden digitaal aangeboden in de vorm van een powerpointpresentatie.

De vragen staan in gouden letters. De rest van de tekst is blauw.

Instructies voor het doorklikken in de powerpoints:

- De teksten ‘vliegen’ stapje voor stapje van onder uit de pagina’s in.
- Neem altijd even de tijd om de teksten het scherm in te laten ‘vliegen’.
- Wanneer de informatie of vraag op een pagina behandeld is, ga je verder door op de toets ‘pijlje omlaag;’ te drukken.
- Daarmee opent de volgende pagina zich of wordt een nieuwe vraag toegevoegd.
- Een filmpje terugkijken kan door twee of drie keer op ‘pijlje omhoog’ te klikken en dan een keer op ‘pijlje omlaag’.
- Klikken op de laatste pagina sluit automatisch de powerpoint af.

Op de volgende pagina’s worden de afzonderlijke lessen toegelicht en van ondersteunende informatie voorzien.

1. Over het ‘sterrenkind’ Selly Andriesse

Tijd: circa 1 lesuur.

Als de optionele opdracht om zelf een extra hoofdstuk te schrijven wordt uitgevoerd, gaat dat uiteraard langer duren.

In deze les bekijk je samen met de klas vijf korte filmpjes over het Joodse meisje Selly Andriesse en het boek ‘Sterrenkind’.

Elk filmpje wordt gevolgd door een of meer vragen. Bespreek die klassikaal. Je kunt er ook voor kiezen om ze eerst in kleine groepjes te laten beantwoorden en ze daarna met de hele groep te bespreken.

1. Mies Mooren vertelt over Selly Andriesse

Het verhaal van Mies Mooren spreekt voor zich.

De vragen achter de film gaan in op de eventuele religieuze verschillen binnen de klas. Weten de leerlingen van elkaar welke religieuze achtergrond ze hebben (of worden ze niet-gelovig opgevoed)? Speelt dat verschil een rol in de onderlinge acceptatie binnen de klas?

Wat Mies niet vertelt, is het feit dat Selly aanvankelijk op de openbare school zat. Haar ouders kozen ervoor om haar niet naar de katholieke nonnenschool te sturen (Selly’s Joodse achternichte Nanny Kaufman zat trouwens wel bij de nonnen op school).

Je kunt overwegen dit onderwerp verder uit te diepen door te vragen of de leerlingen zich bewust zijn van de religieuze c.q. openbare achtergrond van jullie school. Hebben ze enig idee of dat voor de schoolkeuze door hun ouders een rol heeft gespeeld?

2. Gerard Sonnemans vertelt welke keuzes hij maakt bij het schrijven van ‘Sterrenkind’

a. Wat zou het grootste verschil zijn geweest als niet Maria, maar Selly de hoofdpersoon in het boek was geweest?

In het boek lees je nu hoe Maria de vriendschap met Selly ervaart. Ze merkt wel hoe de nazi’s het leven voor Selly steeds moeilijker maken, maar Selly laat maar zelden echt zien wat dat met haar doet. Maria (en de lezer) moeten maar raden hoe Selly zich werkelijk voelt.

Als Selly de hoofdpersoon was geweest, zou je als lezer haar gedachten wel heel direct hebben kunnen volgen.

Nu dwingt het boek de lezer om zelf te bedenken hoe erg het moet zijn geweest om als Joods kind in de Tweede Wereldoorlog te leven.

Een interessante vervolgvraag aan de leerlingen zou kunnen zijn: vertel jij je vrienden en vriendinnen je diepste gevoelens? We laten maar zelden het achterste van onze tong zien!

b. Zou het boek veel dikker geworden zijn als Selly de hoofdpersoon was geweest? Waarschijnlijk wel, omdat de schrijver dan wel de gebeurtenissen na het vertrek uit Gennep verder had moeten uitwerken.

c. Schrijf zelf een hoofdstuk over een dag van Selly’s leven in Kamp Vught of de laatste dag van Selly’s reis in de trein naar Sobibor.

Deze opdracht is optioneel. Het vraagt behoorlijk wat van het inlevingsvermogen van de leerlingen. Informatie waar deze verhalen op gebaseerd kunnen worden, is te vinden op p. 59-60 van het boek ‘Sterrenkind’. Wie er echt een uitdaging in ziet, kan voor meer informatie terecht bij de bronnen op de webpagina ‘Wie meer wil weten’. Het is interessant om te bekijken welk perspectief (wie is de hoofdpersoon?) de

leerlingen kiezen.

3. Vragen over de kermis

a. Vind jij de kermis leuk? Waarom?

Misschien zijn er wel leerlingen die de kermis helemaal niet leuk vinden?

b. Is het daar leuker met je familie of met je vrienden?

Deze eerste twee vragen zijn opwarmertjes naar de volgende:

c. Wat vind je ervan dat de kermis tijdens de oorlog gewoon doorging?

Deze vraag prikkelt het inlevingsvermogen t.a.v. oorlog: hebben de leerlingen een idee hoe ingrijpend een oorlog kan zijn?

En realiseren ze zich dat na de capitulatie van het Nederlandse leger de oorlog 4-5 jaar lang niet of nauwelijks gepaard ging met gewelddadige gevechtshandelingen?

d. Als je net als Selly officieel alleen nog maar naar de kermisattracties zou mogen kijken en er zelf niet in mogen, zou je dan toch naar de kermis gaan?

Deze vraag doet een beroep op het inlevingsvermogen van de leerlingen bij het systematisch buitengesloten worden; bij discriminatie.

4. Vraag bij het filmpje over de vriendschap van Mies Mooren en Nanny Kaufmann
Aan het eind het filmpje zegt Mies: 'Nooit meer alsjeblijft.'

Wat zou ze daarmee bedoelen?

Dit is een wens die door veel mensen uit de oorlogsgeneratie wordt uitgesproken. Ze bedoelen dan steevast 'laten we nooit meer oorlog voeren', maar onderliggend spreken ze daarmee ook de hoop uit dat we ons nooit meer met totalitaire, discriminerende regimes inlaten. En velen doelen ook op ons aller verantwoordelijkheid voor een tolerante samenleving: laten we met respect met iedereen in onze omgeving omgaan. Dat laatste geldt zeker ook voor Mies Mooren.

5. Afscheid van Gennep

a. Wat valt je op bij het filmpje waarin het afscheid van Selly en de andere Joden is vastgelegd?

Bekijk desgewenst de film nog een keer samen.

Hier wordt het observatievermogen van de leerlingen aangesproken.

Antwoorden kunnen zijn:

** de Joden lijken best vrolijk (zouden ze zich wel realiseren wat hen te wachten stond?)*

** ze dragen allemaal een Jodenster op hun kleren*

** ze hebben wel bagage bij zich, maar niet zo heel veel (daar zullen ze van de nazi's wel richtlijnen voor gekregen hebben)*

** de kwaliteit van de film is erg slecht (het was al heel bijzonder dat er mensen in Gennep een filmcamera hadden)*

** er is geen geluid (dat hadden die camera's gewoonweg niet)*

** zouden de nazi's het wel goed gevonden hebben dat er gefilmd werd? (nee dus)*

b. Heb jij wel eens voorgoed afscheid van iemand moeten nemen? Hoe was dat?
Het afscheid tussen Maria en Selly was onherroepelijk. En onvrijwillig. Kunnen leerlingen zich daar een beeld bij vormen?

Dit is een heel persoonlijke vraag. Het is aan de docent om met eventuele antwoorden zorgvuldig om te gaan.

2. De moord op 6 miljoen Joden

Tijd: circa 1 lesuur

In deze les ga je klassikaal met de leerlingen in gesprek over antisemitisme en discriminatie – niet alleen tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar ook nu nog.

Je kunt er ook voor kiezen om ze eerst in kleine groepjes te laten beantwoorden en ze daarna met de hele groep te bespreken. Het verdient dan aanbeveling om vóór de terugkoppeling naar de hele groep de groepjes per sheet de diverse vragen te laten bespreken.

1. Waarom wilden de nazi's alle Joden vermoorden? En hoe kan het dat dat bijna gelukt is?

- a. Waarom wilden de nazi's het Joodse volk uitroeien?

Dit is een lastige vraag, maar er zijn toch aardig wat kinderen die er antwoord op weten.

Om aan de macht te komen en te blijven kozen de nazi's de Joden uit als zondebok: alle economische en maatschappelijke ellende in Duitsland zou de schuld van de Joden zijn.

Met die gezamenlijke vijand van het volk wisten de nazi's de rest van het Duitse volk te verenigen.

Het was een 'makkelijke' keus omdat veel mensen toch al een hekel aan Joden hadden.

- b. Hoe noemen ze die haat tegen de Joden?

Jodenhaat is natuurlijk goed, maar het moeilijke woord is antisemitisme (Semieten is een ander woord voor Joden).

- c. Waren de nazi's de enigen die een hekel aan de Joden hadden?

Zeker niet. Antisemitisme vond je bijna overal ter wereld.

- d. Waren de Joden de enigen die massaal door de nazi's vermoord zijn?

Het antwoord is nee, er waren meer groepen die slachtoffer waren – allemaal omdat heel veel zogenaamde gewone mensen een hekel aan hen hadden.

De bekendste voorbeelden (kijken hoeveel de leerlingen weten te noemen):

** Sinti en Roma (ook bekend als zigeuners, maar dat is voor deze mensen een scheldnaam)*

** homoseksuelen (het begrip lgbt bestond in die tijd nog niet)*

** Jehova's Getuigen*

** communisten*

** en ook verstandelijk en geestelijk gehandicapten zijn in groten getale vermoord, omdat zij de samenleving alleen maar tot last waren*

Veel van die groepen hebben nog steeds last van discriminatie.

2. Feest in Gennep

- a. Hoe kan het dat de 100ste verjaardag van de Joodse Moetje van Leeuwen toch zo uitbundig gevierd werd?

Dat kwam omdat ze een geliefde persoonlijkheid in Gennep was en haar burens haar als mens en niet als een gevaarlijke Joodse beschouwden. Moetje van Leeuwen en de andere Joden waren ondanks de religieuze verschillen goed in Gennep geïntegreerd.

Dat is het voordeel van het wonen in een klein stadje, waar iedereen elkaar kent.

De nazi's en andere Jodenhaters in Duitsland en Nederland beschouwden de Joden

als minderwaardige mensen, waarschijnlijk omdat ze geen persoonlijke band met Joden hadden. Onbekend maakt onbemind.

3. Hoe zit het nu, 75 jaar na het einde van de oorlog?

a. Zijn er nog steeds mensen die een hekel hebben aan Joden?

Het antisemitisme is zeker nog niet verdwenen, al hebben veel mensen geleerd van het verleden.

De meest felle antisemieten tegenwoordig komen uit de moslimgemeenschappen. Hun haat is nauw verbonden met de verhoudingen in het Midden-Oosten, waar de Joodse staat Israël zich temidden van moslimlanden staande probeert te houden. Zij leven in een permanente staat van oorlog met elkaar. De meeste Israëlitische leiders vinden het bovendien nodig om de Palestijnse (moslim-)inwoners van Israël te onderdrukken en steeds meer land van Palestina af te nemen om er nieuwe dorpjes te stichten.

b. Zijn er andere groepen in ons land die last hebben van discriminatie en onderdrukking?

Kijk maar naar de protesten rond Black Lives Matter: iedereen met een niet-blanke achtergrond heeft er last van, maar ook bijvoorbeeld de mensen uit de lgbt-gemeenschap.

4. Black Lives Matter

a. Ken jij mensen die last van discriminatie hebben?

b> Merk jij daar zelf iets van?

Het is ondoenlijk om bij dit onderwerp strakke richtlijnen te geven. Hoe het gesprek verloopt hangt helemaal af van de input van de leerlingen. Speelt onder (enkelen van) hen enige vorm van discriminatie? Wie kent het van dichtbij? Misschien wel niemand, maar ook (of misschien wel juist) dan is de discussie over discriminatie belangrijk. Wie het geluk heeft om in een veilige bubbel zonder discriminatie te leven, moet oog krijgen voor de pijn van mensen die niet zo gelukkig zijn.

3. Goed en fout

Tijd: circa 1 lesuur

In deze les ga je klassikaal met de leerlingen in gesprek over de vraag wat goed is en wat fout. Hoe kan het dat er in de Tweede Wereldoorlog zoveel mensen meehielpen om 6 miljoen Joden te vermoorden? Zouden je leerlingen later ook in staat zijn tot zulke gruweldaden? Je kunt er ook voor kiezen om ze eerst in kleine groepjes te laten beantwoorden en ze daarna met de hele groep te bespreken. Het verdient dan aanbeveling om vóór de terugkoppeling naar de hele groep de groepjes per sheet de diverse vragen te laten bespreken.

1. De Jeugdstorm (de jeugdafdeling van de NSB) leek erg op de scouting. Maar ze werden er ook gebrainwashed met de nazi-ideeën.
 - a. Zou het de leerlingen in je groep leuk lijken om bij zo'n club te gaan?
Waarom vinden ze dat?
En wat vinden ze van de scouting?

2. Goed en fout tijdens de oorlog
 - a. De nazi's vonden zichzelf supermensen, maar waren het niet eigenlijk onmensen, omdat ze zo'n verschrikkelijke dingen deden?
De kans is groot dat de leerlingen dat laatste beamen.
Kunnen zij dan een beschrijving van een onmens geven?
En mochten er toch leerlingen zijn die vinden dat de moordenaars van de Joden geen onmensen waren, kunnen die mening dan uitleggen?
 - b. Bestaat er zoiets als een onmens? Iemand die helemaal fout is?
Het is interessant om te horen hoe de leerlingen hier tegenaan kijken en waar ze hun mening op baseren.
 - c. Of iemand die helemaal goed is?
Zouden er mensen zijn die nooit iets fout doen?
Je hoeft hier nog niet heel diep op de consequenties van de meningen in te gaan. Dat komt verderop terug.

3. Foute landverraders
 - a. Vind jij ook dat wie bij de NSB (de Nederlandse nazi-partij) was een landverrader was?
Waar baseren de leerlingen hun antwoorden op?
Zie je een verband met de antwoorden bij de vorige vragen?
 - b. Als je er van uitgaat dat ieder mens in principe goed wil doen, hoe kan een NSB'er dan een landverrader zijn?
Anticipeer in eerste instantie op antwoorden van de leerlingen.
Als er geen nieuwe ideeën of argumenten meer bij komen, confronteer ze dan met de stelling dat de begrippen 'goed' en 'fout' uiteindelijk gedefinieerd worden door de overwinnaars: stel je voor dat de Duitsers de oorlog gewonnen hadden en nog steeds de baas in Nederland waren, zouden zij dan nog steeds als landverraders beschouwd worden?
N.B. Net zoals er geen 100% goede of foute mensen zijn, is er hier (en bij de andere

vragen) ook geen goed of fout antwoord. Het zou mooi zijn als de leerlingen leren reflecteren op de betrekkelijkheid van zulke gepolariseerde begrippen.

4. Gennepse NSB'ers en Gennepse Joden

a. Waarom waren de Gennepse NSB'ers vriendelijker tegen hun Joodse burens dan hun partijgenoten in de grote steden?

Een aardige anekdote die je kunt vertellen is dat de vader van Selly geregeld naar het café ging, ook al was dat verboden voor Joden. De kroegbaas riskeerde een boete, maar niemand verraadde hem of vader Andriessse.

In kleinere plaatsen gelden andere 'regels' binnen de samenleving dan in een grote stad:

** omdat de mensen elkaar meestal persoonlijk kennen, ben je minder snel geneigd om je burens als vijand te zien. Onbekend maakt onbemind – maar daar hebben ze in een kleine plaats dus niet zoveel last van.*

** de sociale controle is in een kleine plaats groter; een Amsterdamse NSB'er kon makkelijker anoniem aan anti-Joodse maatregelen meedoen dan een Gennepse NSB'er.*

5. En hoe zit het dan met de moordenaars?

a. Hoe fout waren de moordenaars van Selly en al die andere Joden?

Voor iemand die meewerkt aan de systematische moord op een hele bevolkingsgroep kun je moeilijk sympathie opbrengen. Hoe kijken de leerlingen hier tegenaan?

b. Zouden zij niet van zichzelf gedacht hebben dat ze goede mensen waren?

Lukt het de leerlingen deze vraag met ja te beantwoorden?

De vraag is vervolgens hoe dat te rijmen valt. De antisemitische moordenaars moeten overtuigd zijn geweest van het gevaar van het Joodse volk. Dusdanig dat ze het noodzakelijk vonden hen uit te roeien.

Dat kan in een samenleving waar racisme, nationalisme en/of gepolariseerd denken normaal gevonden wordt.

6. Hoe goed ben jij?

Dit is een retorische vraag, waar de leerlingen voor zichzelf maar antwoord op moeten geven.

Daarbij kun je diverse richtlijnen meegeven:

** We leven in een veelkleurige samenleving – het is aan ons om te kiezen voor een positieve vorm van 'samen leven' of het verdedigen van de normen en waarden van je eigen groep, zonder ruimte geven aan die van je burens.*

** denk zelf goed na over welke keuze je wil maken en laat je door niemand anders vertellen wat je moet kiezen.*

** Heb respect voor de normen en waarden van anderen en hoop dat zij respect tonen voor die van jou.*

Tip

Wie wil weten hoe het zat met de Duitse variant van de Jeugdstorm (de Hitlerjeugd) kan een ander boek van Gerard Sonnemans lezen: 'In het hol van de leeuw'.

Ook Sabel van Suzanne Wouda noemen?